

ULOGA PROSVJETNOG DJELATNIKA U PREVENCIJI I PREPOZNAVANJU NASILJA NAD DJECOM

Dr.sc. Gordana Buljan Flander

Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba,
Argentinska 2, Zagreb

INCIDENCIJA U HRVATSKOJ

(Istraživanje: Zagreb, 2001.)

Oblik zlostavljanja	Blaži kriterij	Stroži kriterij
Emocionalno	27%	27 %
Fizičko	25 %	9 %
Seksualno SVI	15 %	15 %
Seksualno Ž	25 %	25 %
Seksualno M	15 %	15 %
Zanemarivanje	18 %	10 %
Svjedočenje nasilju	20 %	15 %

RIZIČNI FAKTORI - RODITELJI

- djetinjstvo u kojem su bili zanemarivani ili zlostavljani
- socijalna izolacija i stres (bračni konflikti, financijski problemi, nedostatak podrške)
- ovisnost o alkoholu i drogi
- prisutnost psihopatologije roditelja
- iskrivljena percepcija djeteta
- maloljetni roditelji

DJECA RIZIČNA ZA ZLOSTAVLJANJE

- Hiperaktivna djeca
- Djeca mlađa od 6 godina
- Prerano rođena djeca
- Djeca s posebnim potrebama
- Djeca sa smetnjama u učenju
- Djeca čiji su roditelji u procesu razvoda braka
- Djeca s kroničnim bolestima

FIZIČKO ZLOSTAVLJANJE

- Namjerno nanošenje tjelesnih ozljeda djetetu od strane roditelja ili skrbnika te nesprečavanje istog

Uključuje:

- udaranje rukom i raznim predmetima po tijelu
- šamaranje, čupanje
- bacanje na pod, gruba trešnja
- nanošenje opekline ili porezotina
- pokušaj davljenja ili utapanja
- vezanje za dijelove namještaja ili slične fiksne predmete
- zatvaranje u izolirane prostorije
- trovanje hranom, lijekovima, alkoholom i sl.

POS LJEDICE FIZIČKOG ZLOSTAVLJANJA

- Loš uspjeh u školi, deficit u intelektualnom funkcioniranju
- Epi napadi, poremećaji vida i sluha, kašnjenje motoričkog razvoja, smrt
- Promjene izgleda i pokretljivosti tog dijela tijela
- Razni poremećaji prehrane
- Ptsp
- Poremećaji u ponašanju, neurotski poremećaji
- Nisko samopoštovanje
- Depresivnost
- Suicidalnost
- Izražena agresivnost

Teorija primarne socijalizacije

- Socijalizacija je proces socijalnog učenja kojim pojedinac usvaja norme ponašanja i formira se kao ličnost
- Ljudska socijalna ponašanja su naučena u interakciji sa socijalnom okolinom
- Primarni izvori socijalizacije: obitelj, škola, grupa vršnjaka

Posljedice zlostavljanja i zanemarivanja na razvoj mozga

- Ukoliko je rana okolina bila nezadovoljavajuća (zlostavljajuća i zanemarujuća) mozak pohranjuje sjećanja koja mogu obojiti pogled na svijet kroz cijeli život
- Kronični stres utječe na pretjerani razvoj određenih regija mozga uključenih u reakcije anksioznosti i straha, uz smanjeni razvoj drugih regija mozga
- Mozak zlostavljane djece je prilagođen na nepovoljnu okolinu, ali nije prilagođen u drugim okruženjima – ne razvija u potpunosti zdrave kognitivne i socijalne vještine što može rezultirati promjenama u pažnji, kontroli impulsa, spavanju i finoj motorici

SAD:

- ❖ od 1996-2000. godine prijavljeno je 599,000 nasilja prema nastavnicima
- ❖ u prosjeku svake godine 28 od 1000 nastavnika postane žrtvom nasilja u školi, a 3 od 1000 ih bude žrtvom teškog nasilja (npr. silovanja, seksualnih prijetnji, pljačke i sl.)
- 9% nastavnika bilo je izloženo prijetnjama o ozlijeđivanju, dok je 4% bilo fizički napadnuto
- muški nastavnici su u gotovo dvostruko većem riziku da postanu žrtve nasilja
- nastavnici u višim razredima osnovne škole te oni u srednjoj školi rizičniji su postati žrtve nasilja od onih koji predaju u nižim razredima osnovne škole
- nasilje nad nastavnicima je također veće u gradskim, nego seoskim školama

SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE

- Svaki seksualni kontakt djeteta i odrasle osobe (ili adolescenta starijeg 5 ili više godina od žrtve), pri čemu odrasla osoba koristi dijete kako bi zadovoljila vlastite seksualne potrebe

Uključuje:

- Izlaganje djeteta seksualnim sadržajima (pornografskom materijalu, putem časopisa, videokazeta, Interneta)
- Spolni odnosi i masturbacija pred djetetom
- Dodirivanje i ljubljenje djeteta po intimnim dijelovima tijela, masturbiranje djeteta
- Traženje djeteta da dodiruje, masturbira odraslog
- Spolni odnos (vaginalni, analni, oralni) i pokušaj spolnog odnosa

ČINJENICE O SEKSUALNOM ZLOSTAVLJANJU I

- Rizik da dožive seksualno zlostavljanje prije 18 godine: dječaci 1:6 ; djevojčice 1:4
- Seksualno zlostavljanje najčešće počinje u dobi između 4 i 8 godina
- U nekim obiteljima se incest ili seksualno zlostavljanje ponavljaju u nekoliko generacija
- Zlostavljači najčešće ne koriste silu nego nagovaranje, prijetnje, potkupljivanje
- Djeca se dive odraslima i slušaju ih zbog njihove snage, vještina i znanja, što zlostavljači koriste kako bi ih djeca poslušala
- Djeca rijetko pričaju o tome, jer im je zlostavljač zaprijetio ili im rekao da je to njihova tajna
- Ponekad djeca žele reći da su zlostavljana, ali se boje da im se neće vjerovati, da ih se neće zaštititi, da će im to razoriti obitelj ili će ona biti odgovorna za odlazak zlostavljača u zatvor
- Djeca najčešće ne izmišljaju priče o seksualnom zlostavljanju

ČINJENICE O SEKSUALNOM ZLOSTAVLJANJU II

- Djeca imaju konfuzne i kontradiktorne emocije o zlostavljaču
- Seksualno zlostavljanje ne poštuje granice
- Većina seksualnih zlostavljača su muškarci
- Ako muškarac zlostavlja mušku djecu ne znači da je homoseksualac (ponekad biraju dob, a ne spol)

Znakovi seksualnog zlostavljanja

Fizički znaci:

- genitalne infekcije
- ozljede na grudima, bradavicama, ispod trbuha
- ozljede u genitalnom, analnom području, krvarenja, modrice
- problemi s mjehurom, bolovi prilikom mokrenja
- česte upale grla uz poteškoće gutanja i osjećaj gušenja
- česte psihosomatske smetnje (glavobolje, bolovi u trbuhu)
- trudnoća
- menstrualne smetnje
- iznenadno gubljenje ili dobivanje na tjelesnoj težini
- često tuširanje
- defenzivan govor tijela - pokrivanje, skrivanje, pokušaj djeteta da bude nevidljivo
- "naslage" odjeće danju i noću, zgužvana odjeća u školi
- oblačenje koje puno otkriva.

Emocionalni znaci:

- ljutnja, tjeskoba, bespomoćnost, strah od odlaska kući nakon škole, strah od mraka i odlaska u krevet
- strah od zatvorenih vrata, kupaonice, tuša i soba sa samo jednim vratima
- izoliranost, sram, krivnja
- strah od fizičkog kontakta, posebno oko područja genitalija
- strah da budu sami s određenim ljudima
- plač, depresija
- konfuzija, osjećaj izdaje.

Samodestruktivno ponašanje:

- droga, alkohol
- pokušaji suicida
- ne jede ili previše jede
- samoozljeđivanje
- ulazi u problematične situacije, kao da izaziva kaznu
- bježanje od kuće.

Seksualizirano ponašanje:

- neuobičajeni interes za svoje i tuđe genitalije
- česta masturbacija
- upotreba “prostih” riječi
- crteži s naglašenim seksualiziranim detaljima
- crteži koji pokazuju genitalije, kroz odjeću
- čudne izjave poput: “Brat mi noćas nije dao spavati. Ne volim tu igricu s jezikom”.
- guranje objekata u vaginu ili rektum
- miješanje afekata sa seksualnim ponašanjem
- promiskuitet (mijenjanje mnogih partnera)
- prostitucija (spolni odnosi za novac)
- strah od svlačenja na tjelesnom odgoju.

Socijalno ponašanje:

- konfuzija uloga u obitelji
- odbija ili moli da ne ostane s određenom osobom
- mokrenje u krevet, tepanje, dudanje palca (regresivno ponašanje)
- želi znati sve što će se dalje događati
- konstantno “dobro ponašanje”, perfekcionizam, poslušnost
- laganje
- vrlo kontrolirano ponašanje
- povučenost ili hiperaktivnost
- noćne more.

Ponašanje u školi:

- smetnje pažnje, sanjarenje
- distraktibilnost, lako mu je odvući pažnju
- izostanci iz škole (bez obzira na školski uspjeh), posebno s roditeljskom dozvolom
- često spominjanje tajni ili seksualnih tema u školskim zadaćama ili razgovoru
- poteškoće u izražavanju svog mišljenja.

EMOCIONALNO ZLOSTAVLJANJE

- Obrazac ponašanja roditelja koji poručuje djeci da su bezvrijedna, nevoljena, neželjena, da vrijede jedino kao sredstvo zadovoljenja tuđih potreba ili da su ozbiljno ugrožena fizičkim ili psihičkim nasiljem. Ovi postupci štete emocionalnom razvoju djece.

Uključuje:

- Odbijanje i ponižavanje
- Teroriziranje i prijetnje nasiljem
- Izoliranje i ograničavanje slobode
- Iskorištavanje i narušavanje osobnih granica
- Ignoriranje, emocionalna nedostupnost
- Zanemarivanje obrazovanja, mentalnih i zdravstvenih potreba djeteta

POSljedICE EMOCIONALNOG ZLOSTAVLJANJA

Kratkoročne posljedice:

- Strah i tjeskoba
- Bespomoćnost
- Hipersenzibilnost
- Otupjelost afekata
- Apatija
- Smetnje pažnje i koncentracije
- Regresivno ponašanje
- Psihosomatske tegobe
- Teškoće sa spavanjem
- Gubitak apetita
- Promjene stavova

Dugoročne posljedice:

- specifični strahovi
- nisko samopouzdanje
- slab školski uspjeh
- poremećaji u ponašanju
- anksiozni poremećaji
- depresivni poremećaji
- osjećaj krivnje
- promjena životnih stavova
koji utječu na stvaranje
identiteta i na
interpersonalne odnose

SVJEDOČENJE NASILJU U OBITELJI

- Odnosi se na situacije u kojima je dijete svjedok čestog i dugotrajnog verbalnog ili fizičkog nasilja između roditelja ili drugih članova obitelji

Smatra se zlostavljanjem jer:

- uključuje izlaganje djeteta jakom strahu i anksioznosti
- u 26% slučajeva dijete je direktno fizički zlostavljano
- u 7% slučajeva je i seksualno zlostavljano
- majke žrtve često i same fizički zlostavljaju djecu

Za nastavnike su važni indikatori zanemarivanja:

- izostajanje s nastave bez razloga
- ne sudjelovanje roditelja u cijepljenju, sistematskim pregledima
- nesuradnja sa školom
- u komunikaciji s nastavnikom roditelj isključivo govori o sebi, a ne o djetetu
- na roditeljskim sastancima roditelj blamira dijete zbog svojih problema
- u prisusvu druge djece i nastavnika roditelj degradira dijete
- roditelj odbija prihvatiti i podržati djetetove želje u odnosu na uključivanje u različite školske aktivnosti.

POS LJEDICE ZANEMARIVANJA

- Zastoj rasta i razvoja
- Razvoj kroničnih bolesti
- Neuspjeh u školi
- Delikvencija
- Ranija smrt, invalidnost
- Nisko samopoštovanje
- Asocijalno ponašanje
- Razvoj psihoza i poremećaja osobnosti te izraženije suicidalnosti

- Postoje mnogi dokazi za kontinuitet roditeljskog ponašanja kroz generacije
- Međutim, istraživanja, pogotovo prospektivne studije, pokazuju prilične promjene kroz generacije
- Mnoge zlostavljane osobe prekidaju krug zlostavljanja. Zašto?
- Koje karakteristike su povezane sa prekidanjem kruga zlostavljanja?

Karakteristike povezane s prekidanjem kruga zlostavljanja

- Dostupnost emocionalno podržavajuće odrasle osobe tijekom djetinjstva
- Suportivne veze (prijatelj, dečko, muž)
- Psihoterapija
- Stabilan dom
- Minimalni stresogeni događaji
- Minimalna anksioznost i depresivnost
- Svjesnost i razumijevanje
- Minimalna disocijacija

Ako se zlostavljano dijete požali na svoj položaj i povjeri nastavniku, važno je da mu nastavnik kaže:

- da mu vjeruje
- da ne osuđuje dijete bez obzira na okolnosti
- da zna kako mu je teško o tome govoriti
- da mu je drago što je dijete to reklo i povjerilo mu se
- da mu je žao što se to dogodilo
- da nitko nema pravo zlostavljati djecu
- da i odraslima treba pomoć kako bi se bolje mogli suočiti s tim problemom.

Također je važno ne davati obećanja koja osoba ne može održati, npr. ne može obećati da nikome neće reći, niti može obećati da zlostavljač neće ići u zatvor.

Iskustva djece u korištenju računala

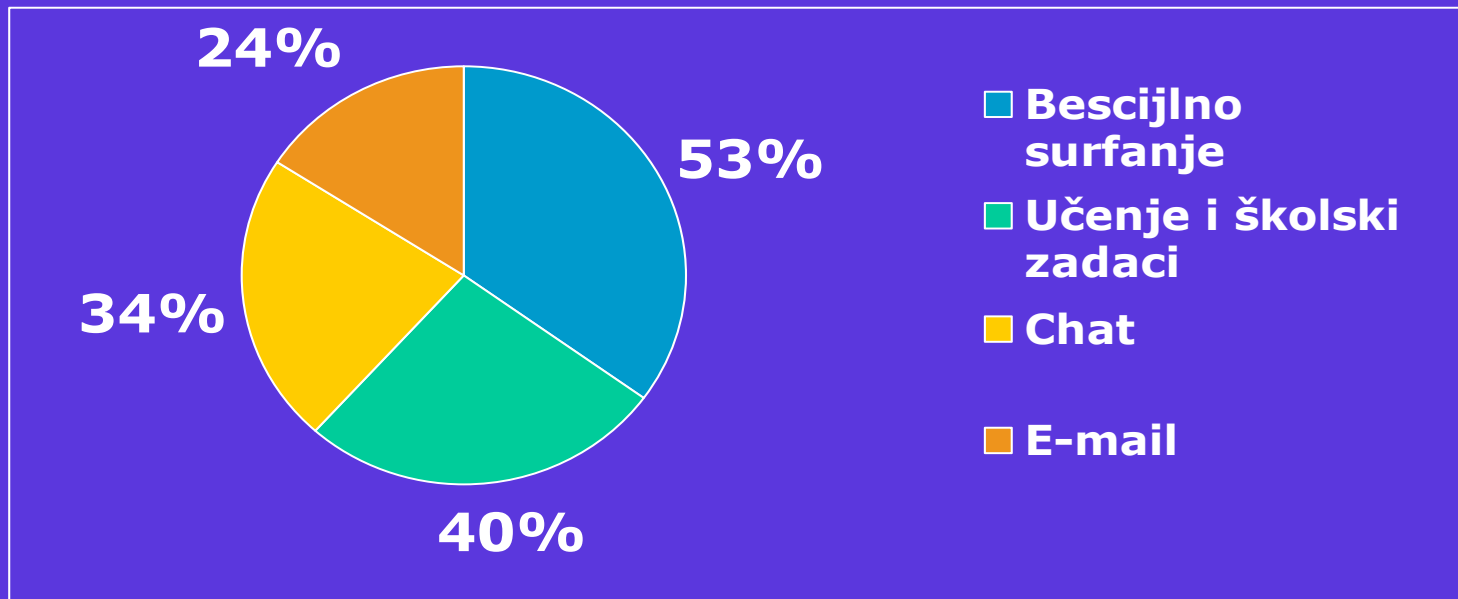
- Uzorak ispitanika:

4000 učenika

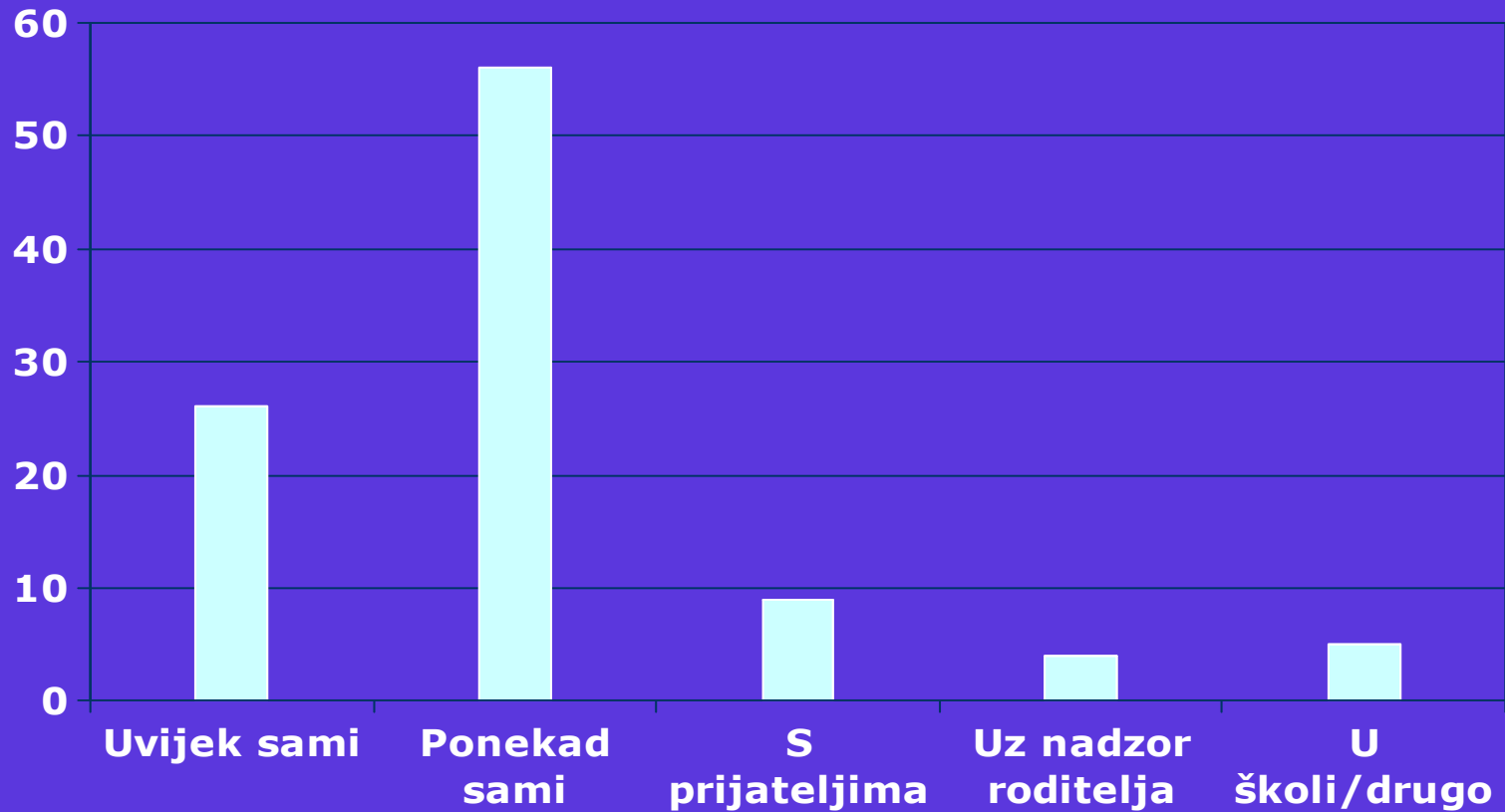
obuhvaćeno je 19 osnovnih i 2 srednje škole u 10 gradova u Hrvatskoj

- 90% djece koristi kompjuter
- 73% djece koristi Internet
- 47% djece koja nemaju kompjuter kod kuće koriste Internet
- 32% djece redovito koristi chat

Najčešći razlog korištenja Interneta

Nadzor odraslih pri korištenju Interneta

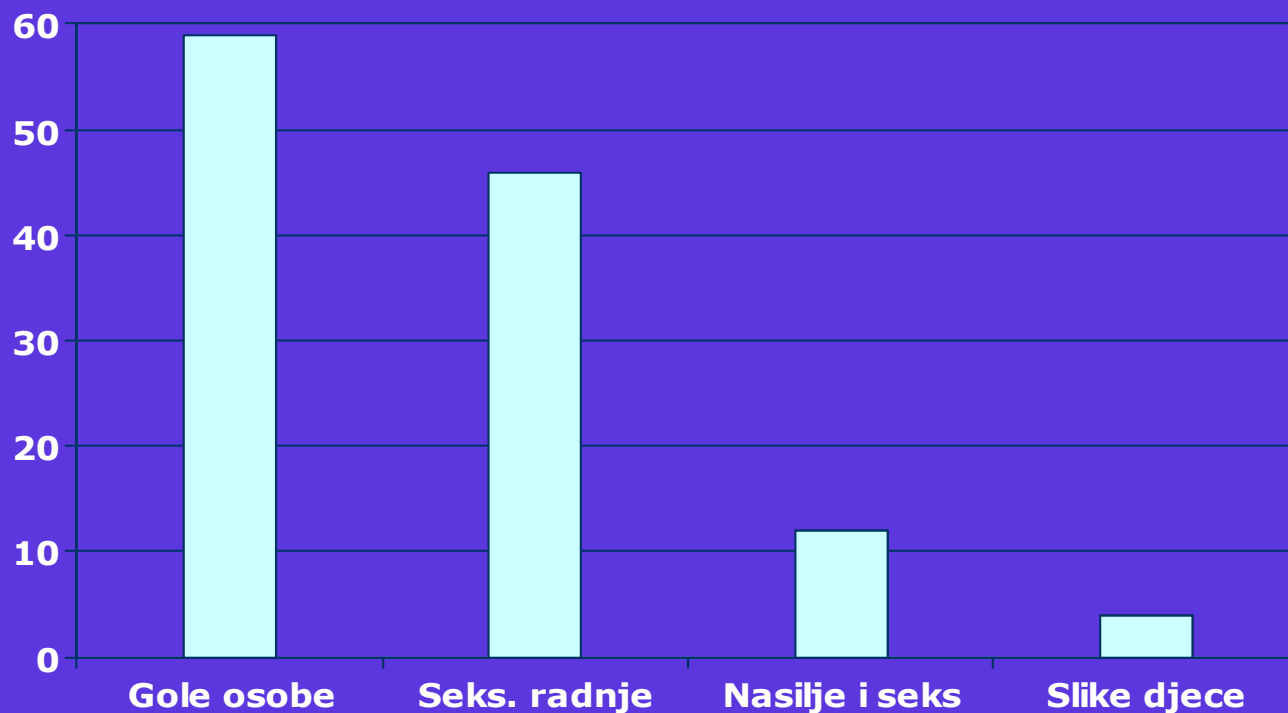

Korištenje elektronske pošte

- 54% djece ima vlastitu e-mail adresu
- 49% roditelja nema pristup njihovoj pošti

Rezultati upućuju na smanjenu mogućnost nadzora nad sadržajima i aktivnostima koje dijete prima putem elektronske pošte.

Izloženost djece seksualnom sadržaju putem Interneta: 27% djece bilo je izloženo porukama sa seksualnim sadržajima

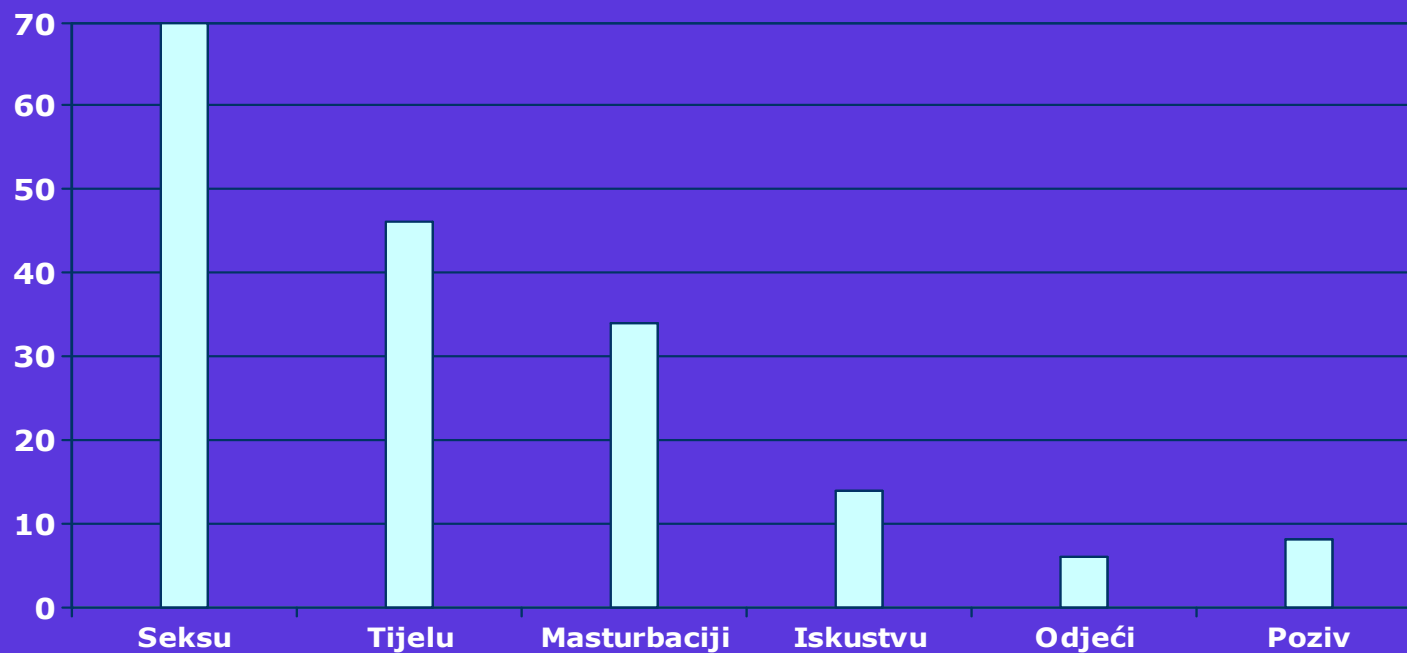

Emocionalne i ponašajne reakcije djece nakon primanja poruka sa seksualnim sadržajima

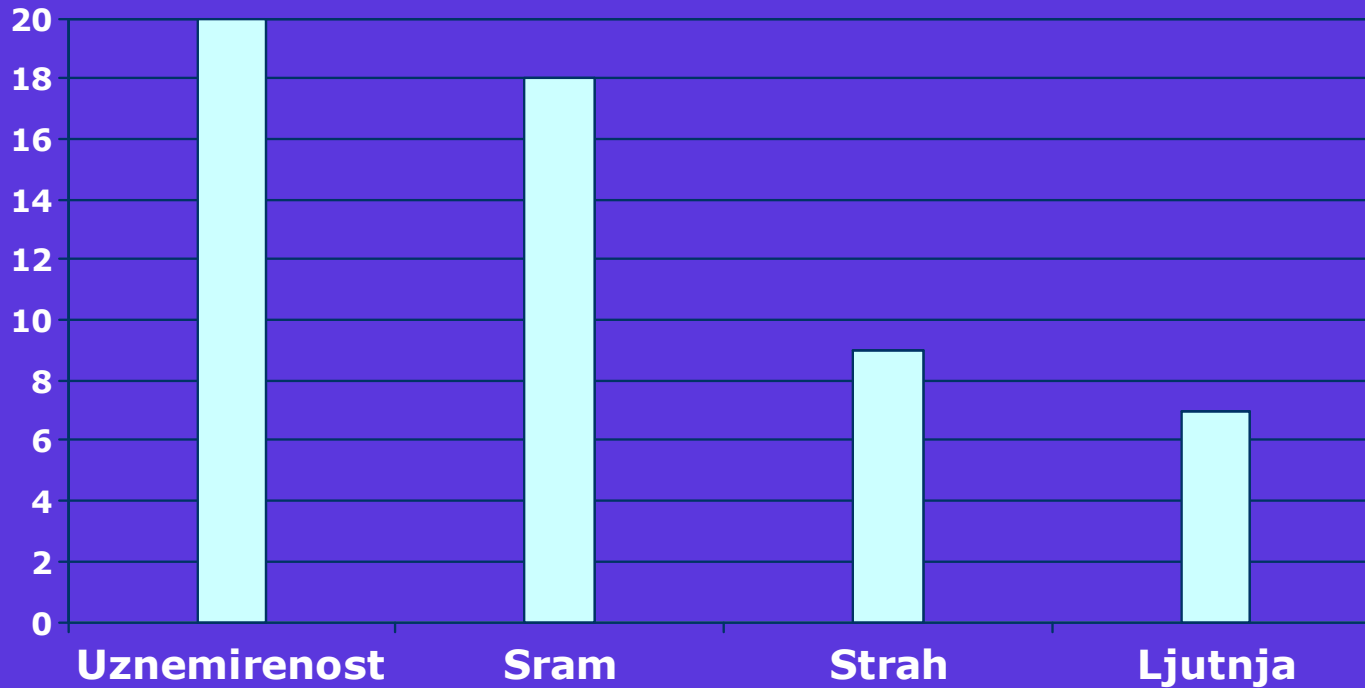
- 25% djece koja su bila izložena porukama sa seksualnim sadržajima su imala uznemirujuću emocionalnu reakciju
- 40% djevojčica i 24% dječaka je izjavilo da se osjećalo vrlo uznemireno
- 37% djevojčica i 45% dječaka navodilo je osjećaj nesigurnosti
- Reakcije su bile češće kod djevojčica i mlađe djece
- 33% djece nije nikome povjerilo svoje iskustvo
- 17% djece je otišlo na ponuđene stranice, češće dječaci nego djevojčice

Korištenje chat-a:

28% djece pitano je intimne detalje na chatu o:

Nakon pitanja o intimnim detaljima 54% djece imalo je uznemirujuće reakcije i osjećaje

Razlozi za uključivanje u prevenciju i zaštitu zlostavljane djece:

- OSOBNI RAZLOZI
- PROFESIONALNI RAZLOZI
- ZAKONSKI RAZLOZI

Osobni razlozi

- Vrijednosti i filozofske postavke na kojima temeljimo svoj odabir zvanja
- Posvećenost mladima i obiteljima s kojima radimo
- Osobna odgovornost prema i za djecu i mlade
- Odgovornost zaštite djece
- Vrijednosti u društvu u kojem živimo
- Potreba da pomažemo

Profesionalni razlozi

- Stručna znanja o djeci i mladima te njihovim obiteljima
- Znanja o mogućnostima podrške i pomoći
- Znanja o zaštiti djece
- Etički kodeks naše struke
- Etička odgovornost zaštite djece, mladih i njihovih obitelji

Zakonski razlozi

Obiteljski zakon, članak 108.

1. Svatko je dužan obavijestiti centar za socijalnu skrb o kršenju djetetovih prava, a posebice o svim oblicima tjelesnog ili duševnog nasilja, spolne zloporabe, zanemarivanja ili nehajnog postupanja, zlostavljanja ili izrabljivanja djeteta.
2. Centar za socijalnu skrb dužan je odmah po primitku obavijesti iz stavka 1. ovoga članka ispitati slučaj i poduzeti mjere za zaštitu djetetovih prava.
3. Ako je centar za socijalnu skrb obavijest iz stavka 1. ovoga članka primio od drugog tijela ili ustanove, dužan je o poduzetom izvijestiti to tijelo ili ustanovu

“ U DOBROJ NAMJERI” “NEZLONAMJERNOST”

- Pretpostavlja se da je to standard profesionalca koji ima razlog za obavješćavanje o zlostavljanju
- Dužnost izvješćavanja o zlostavljanju prema postojećim zakonima
- “Opravdana sumnja” – u situaciji kad je razumno da je profesionalac iznese u skladu sa svojim obrazovanjem i specifičnim znanjima

Pojava otpora, emocionalnih i etičkih dilema

- Treba li obavijestiti o zlostavljanju?
- Ako se prijavi, krši li se odnos povjerenja?
- Koje su granice povjerljivosti?
- Tko treba izvijestiti o zlostavljanju?
- Treba li obavijestiti obitelj o sumnji na zlostavljanje?
- Tko su suradnici u radu sa zlostavljanim djetetom?

Unutrašnji sukobi (Copans i sur., 1979., Killen, 1994.)

- Suzdržavanje od vlastite agresije
- Anksioznost zbog posljedica
- Potreba za emocionalnim zadovoljstvom na poslu
- Izostajanje stručne podrške
- Osjećaj nekompetencije
- Poricanje i projekcija odgovornosti
- Osjećaj opće odgovornosti za slučaj
- Teškoće u razlikovanju osobne i profesionalne odgovornosti
- Uloga žrtve
- Miješani osjećaji prema klijentu i vlastitoj profesionalnoj ulozi
- Želja za većom mogućnošću kontrole

KAD SE POJAVI ETIČKA DILEMA- -KORACI U RJEŠAVANJU PROBLEMA:

- Prikupljanje znanja o relevantnim zakonima
- Prikupljanje znanja o etičkom kodeksu struke
- Informiranje klijenta unaprijed o razlozima prekidanja povjerljivosti ili drugim dilemama
- Na početku identificirati etičke dileme ili konflikt interesa koji se može javiti
- Identificirati zakone, politiku djelatnosti i dijelove etičkog kodeksa koji se mogu primijeniti

(nastavak)

- Ako su zakoni, djelatnost i etički kodeks u konfliktu – postaviti prioritete!
- Ispitati osobne vrijednosti ili predrasude koji mogu utjecati na analizu ovih problema
- Konzultacije s kolegama, supervizorom, tijelima Komore ili strukovnog društva
- Kreirati plan djelovanja koji je u skladu sa zakonom, politikom djelatnosti, etičkim kodeksom i konzultacijama
- Primijeniti plan
- Reflektiranje posljedica takvog plana
- **AKO JE POTREBNO – PONOVA KONZULTACIJA!**

Najčešća dilema: NARUŠAVANJE POVJERENJA

Novi način postavljanja pitanja:

**KAKO POJEDINAC MOŽE IMATI
POVJERENJA U PROFESIONALCA KOJI
NE PODUZIMA MJERE ZAŠTITE
DJETETA?**

Neprimjerene intervencije:

- **Prijetnje** (*“prijava je kazna”*)
- **Ucjene** (*daje poruku da je ponekad u redu biti zlostavljač, a ponekad ne*)
- **Napuštanje** (*važno je osigurati podršku i praćenje*)
- **Provođenje vlastite istrage**

“Ethical Standards for School Counselors”:

-izložiti učeniku ograničenja povjerljivosti radi moguće konzultacije s drugim profesionalcima ili zakonskih ograničenja. Granice povjerljivosti se definiraju na razvojno prihvatljiv način.
- ...informacija ne može biti povjerljiva ako uključuje opasnost za učenika ili druge osobe ili kad postoji zakonska obaveza izvještavanja o pojedinim postupcima.

“Code of Ethics for School Age Care”:

- “A- 1.7. osigurati sve informacije prikladnim osobama kad je djetetov interes u pitanju, podijeliti informacije s timom i obitelji
- A- 1.8. izvještavati nadležne službe o svim oblicima suspektnog zlostavljanja, prema važećim zakonima

Nakon obavijesti:

- Uputiti dijete na multidisciplinarnu evaluaciju
- Koristiti znanja i vještine u radu sa djecom i mladima žrtvama nasilja
- Sudjelovanje u radu multidisciplinarnih timova (*rasprava različitih faza zaštite djece i mladih, različitih slučajeva, pomaže odlučivanje na različitim nivoima...*)

Razrješavanjem etičkih dilema:

- Inicira se zaštita djece i mladih od daljnjeg zlostavljanja
- Obitelji se pruža mogućnost dobivanja pomoći
- Sprečava se razvoj simptoma i poremećaja
- Tretman se usmjerava na pomaganje obitelji, a ne na skrivanje tajne
- Učenik uspostavlja narušeni osjećaj sigurnosti prema vanjskom svijetu

Multidisciplinarni pristup

U pristupu i pružanju pomoći svakom zlostavljanom djetetu uvijek je potrebna suradnja među institucijama:

- **Obrazovni sustav (škola ili vrtić koje dijete polazi)**
- **Nadležni Centar za socijalnu skrb**
- **Nadležna policijska postaja**
- **Nadležni liječnik**
- **Stručnjak mentalnog zdravlja**
- **Pravosudni sustav (državno odvjetništvo, sud)**
- **Uključene nevladine udruge (npr. Hrabri telefon 0800 0800)**